

Горпинюк О. П.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

CURRENT STATE OF DRUG CRIMES IN UKRAINE

Проаналізовано сучасний стан наркозлочинності в Україні. Розглянуто рівень, структуру та динаміку наркозлочинів. Виявлено основні проблеми протидії наркозлочинності в Україні.

Ключові слова: наркотики, злочинність, структура та динаміка злочинів, причини, запобігання.

Проанализировано современное состояние преступности в сфере незаконного оборота наркотических средств в Украине. Рассмотрены уровень, структура и динамика преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств. Выявлены основные проблемы противодействия преступности в сфере незаконного оборота наркотических средств в Украине.

Ключевые слова: наркотики, преступность, структура и динамика преступлений, детерминанты, предотвращение.

The author has analyzed the current state of drug crimes in Ukraine. The level, structure and dynamics of crimes in the area of illicit trafficking in drugs are reviewed. The main problems of drug crimes prevention in Ukraine are revealed.

Key words: drugs, criminality, structure and dynamics of crime, determinants, prevention.

Постановка проблеми. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, контрабанда наркотичних засобів, поширення наркоманії належать до чинників, які загрожують глобальній міжнародній стабільності та негативно позначаються на безпековому середовищі України. Тому сьогодні особливо актуальним є питання вивчення стану наркозлочинності та розроблення на цій основі ефективних заходів протидії цьому виду злочинності.

Стан дослідження. Питанню дослідження зазначеної проблеми у своїх роботах приділяли увагу такі науковці, як О. Бантишев, О. Букреев, Е. Расюк, І. Копотун, М. Легецький, О. Литвак, О. Литвинов, О. Наден, Р. Павленко, С. Сорока, Є. Скулиш, О. Шамара, С. Якімова та ін.

Метою статті є вивчення сучасного стану наркозлочинності в Україні, визначення рівня ефективності протидії цьому виду злочинності та подальших напрямів запобігання наркозлочинності.

Виклад основного матеріалу. Злочинність розглядається як мінлива людська діяльність, яка має певні кількісні та якісні показники. Показники злочинності вимірюються для отримання уявлення про її розміри, змінюваність, майбутній прояв, а також для розроблення адекватних заходів щодо запобігання злочинним проявам. Комплекс кількісно-якісних показників злочинності називається станом злочинності. Одним із найважливіших елементів кримінологічної характеристики усєї злочинності (або тієї чи іншої групи (виду) злочинів) є її рівень. Під рівнем злочинності потрібно розуміти кількісну характеристику злочинності у конкретно взятій державі (суспільстві) станом на конкретну дату або за певний проміжок часу, яка включає в себе кількість скоєних злочинів і кількість осіб, які їх скоїли (абсолютні показники), та коефіцієнти злочинності (відносні показники) [1, с. 19].

В Україні впродовж останніх трьох років (2013–2016) спостерігається тенденція до зменшення рівня

наркозлочинності (за даними офіційної статистики, що ведеться уповноваженими державними органами).

За результатами вивчення офіційних статистичних даних за 2013–2016 роки можна навести кількісні показники вчинення злочинів, передбачених розділом XIII Особливої частини КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». За даними Єдиного державного звіту про кримінальні правопорушення [2], у 2013 році зареєстровано 33 180 злочинів; у 2014 році – 30 045 злочинів; у 2015 році – 25 325 злочинів; у 2016 році – 22 217 злочинів. Станом на початок серпня 2017 року зареєстровано 18 836 злочинів. Наявна також тенденція до зменшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів цієї групи. Зокрема, у 2013 році обліковано 348 особливо тяжких злочинів та 9938 тяжких; у 2014 році особливо тяжких – 424, тяжких – 9036; у 2015 році особливо тяжких – 410, тяжких – 7088, у 2016 році особливо тяжких – 156, тяжких – 2749; станом на серпень 2017 року особливо тяжких – 264, тяжких – 3195.

Водночас такі показники не відображають реальний рівень цього виду злочинності, про що справедливо відзначають у юридичній літературі [3, с. 334]. Більше того, у Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року зазначається, що протягом останніх десяти років поширення наркоманії та наркозлочинності в Україні стало однією з найгостріших суспільних проблем, нерозв'язання якої приводить до заподіяння шкоди здоров'ю людини, негативного впливу на соціальну сферу, а також є загрозою національній безпеці держави [4]. Вважається також, що висока латентність злочинів у сфері незаконного наркообігу, зокрема такого посягання, як контрабанда наркотичних засобів, може бути зумовлена збройним конфліктом на сході України та анексією Криму. Підтвердженням цьому слугує інформація про більш

високий рівень наркозлочинності на територіях України, близьких до проведення антитерористичних дій (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області).

Іншим показником, який характеризує злочинність, є її динаміка. Цей показник відображає рух злочинності у часі. Досягається це шляхом встановлення відношення рівня і структури злочинності теперішнього часу до її рівнів і структури за попередні періоди. Це комплексне поняття, що характеризує злочинність як із кількісного, так і з якісного боку. Аналіз динаміки дає змогу встановити тенденції розвитку злочинних проявів у суспільстві. Структура злочинності розкриває її склад, поширеність, співвідношення між складовими видами злочинних проявів, їх вчинення у конкретних умовах простору (території) та часу за певних визначених ознак злочинних діянь та осіб, які їх вчиняють. Показники структури дають кількісно-якісну характеристику суспільної небезпеки злочинності, її особливостей, істотних для організації її профілактики.

Вподовж зазначеного періоду (2013–2016 років) у структурі наркотичної злочинності питома вага найбільш розповсюджених злочинів аналізованої групи залишається незмінною. Найбільш поширеними посяганнями є злочини у сфері обігу наркотичних засобів, а саме незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів із метою збуту (ст. 307 КК) та без мети збуту (ст. 309 КК), а також посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК). Так, у 2013 році зареєстровано за ст. 307 КК 9144 злочини, за ст. 309 – 18 485 злочинів, за ст. 310 КК – 17 774 злочини; у 2014 році зареєстровано за ст. 307 КК 8264 злочини, за ст. 309 КК – 16 715 злочинів, за ст. 310 КК – 2012 злочинів; у 2015 році зареєстровано за ст. 307 КК 6390 злочинів, за ст. 309 КК – 14 788 злочинів, за ст. 310 КК – 1633 злочини; у 2016 році зареєстровано за ст. 307 КК 1983 злочини, за ст. 309 КК – 17 275 злочинів, за ст. 310 КК – 1765 злочинів. Станом на серпень 2017 року зареєстровано за ст. 307 КК 2779 злочинів, за ст. 309 КК – 13 026 злочинів, за ст. 310 КК – 1941 злочин.

Статистичні показники свідчать також про сталу динаміку такого злочину, як використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК) у структурі злочинності цього виду. Зокрема, у 2013 році обліковано 57 таких злочинів, у 2014 році – 60, у 2015 році – 45, у 2016 році – 7, станом на серпень 2017 року – 22. Постійно ведеться облік вчинення такого злочину, як організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК). У 2013 році обліковано 1265 таких злочинів, у 2014 році – 1261 злочин, у 2015 році – 1042 злочини, у 2016 році – 450 злочинів, станом на серпень 2017 року – 423 злочини.

Таким чином, якщо умовно розділити посягання, що передбачені статтями розділу XIII Особливої час-

тини КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення», на злочини у сфері незаконного наркообігу та інші злочини проти здоров'я населення, то найбільш поширеними є саме злочини у сфері незаконного наркообігу. При цьому вподовж усіх представлених років домінує вчинення злочину, передбаченого ст. 309 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів без мети збуту). Такі показники засвідчують поширення наркоманії серед населення. Зокрема, у вже згаданій Стратегії державної політики зазначається, що ситуація, яка склалася сьогодні у сфері обігу наркотиків, спричинена загальним високим рівнем вживання їх особами не за медичним призначенням (33 особи на 10 тис. населення, у 2003 році – 21 особа); активізацією діяльності міжнародних наркосиндикатів та здійсненням транзитного переміщення наркотиків територією України [4].

Водночас потрібно зазначити, що у світі поширюється тенденція розмежування між наркоділками, яких називають злочинцями, і споживачами наркотиків, до яких усе частіше ставляться як до осіб, які потребують медичної допомоги. Такий стан речей відображається також на зміні покарань за вчинені злочини. До наркозалежних осіб, які вчинили незначні злочини, все частіше застосовується медичне лікування від наркоманії. Найчастіше така пропозиція робиться обвинуваченому під час судового розгляду справи або на етапі досудового слідства. Якщо особа ухиляється від лікування, їй або призначається покарання, або справа повертається на розгляд до суду чи досудового слідства [5, с. 75]. Наприклад, у таких державах, як Бельгія, Великобританія, Греція, Ірландія, Люксембург, Португалія лікування від наркоманії застосовується як захід, альтернативний реальному відбуванню покарання; у разі недотримання винним режиму лікування відстрочене покарання підлягає виконанню [6, с. 728].

Саме тому актуальною серед фахівців у галузі права та представників правозастосовних органів постає проблема декриміналізації не поєданого з метою збуту незаконного поводження з наркотичними засобами, психотропними речовинами чи прекурсорами. Натомість за тяжкі злочини у сфері незаконного наркообігу з метою збуту варто застосовувати більш суворі санкції. Таким чином, уповноважені органи держави повинні зосереджувати свої зусилля на найбільш тяжких злочинах у сфері наркообігу, а не покращувати статистичні дані боротьби зі злочинністю за рахунок засудження наркозалежних осіб.

Вивчення стану злочинності передбачає також ознайомлення з особливостями осіб, які вчиняють злочини аналізованої групи. За даними Державної судової адміністрації України [7], усього засуджено за цю категорію злочинів у 2013 році 18 250 осіб; у 2014 році – 13 825 осіб; у 2015 році – 11 434 особи, у 2016 році – 9118 осіб.

Наркозлочинність – проблема молодіжна. Злочинність неповнолітніх є своєрідним відображенням

молодіжної злочинності, оскільки молодші за віком намагаються повторювати стереотипи поведінки старших, а злочинність старших поповнюється за рахунок притоку колишніх неповнолітніх. Злочинність неповнолітніх несе в собі і дозлочинну, тобто таку, що соціально відхиляється, поведінку підлітків, і їх майбутню злочинну поведінку після переходу до старших вікових груп [8, с. 276].

Так, за вчинення злочинів цієї групи засуджено у 2013 році 235 осіб віком від 14 до 18 років; у 2014 – 170 осіб; у 2015 році – 164 особи; у 2016 році – 74 особи. При цьому зростає кількість вчинених злочинів особами, які здобувають вищу та професійно-технічну освіту. За даними соціологічних досліджень, 35 відсотків першокурсників професійно-технічних училищ та 25 відсотків студентів вищих навчальних закладів мають досвід вживання наркотиків [4].

Щодо статі потрібно відзначити, що, як і у ситуації зі злочинністю загалом, частка вчинення наркозлочинів жінками значно менша порівняно з чоловіками. Значно менша частка жінок у цьому виді злочинів пояснюються не біологічними ознаками, особливостями статі, а тим традиційним становищем, яке відводить жінці суспільство (у сім'ї, побуті, на роботі). Так, за 2013 рік засуджено 2252 жінки, за 2014 рік – 1753 жінки, за 2015 рік – 1376 жінок, за 2016 рік – 1116 жінок.

Науковий і практичний інтерес становить міра кореляційної залежності між скоєнням наркозлочинів і захворюванням на наркоманію осіб, які їх здійснюють. Установлення такої залежності впливає на вибір засобів боротьби зі злочинами цієї категорії, визначення місця і ролі заходів медичного й іншого характеру [9, с. 291]. У 2013 році за вчинення злочинів цієї групи у стані наркотичного сп'яніння засуджено 366 осіб, алкогольного сп'яніння – 815 осіб; у 2014 році у стані наркотичного сп'яніння – 234 особи, у стані алкогольного сп'яніння – 513 осіб; у 2015 році у стані наркотичного сп'яніння – 176 осіб, у стані алкогольного сп'яніння – 286 осіб; у 2016 році у стані наркотичного сп'яніння – 139 осіб, у стані алкогольного сп'яніння – 148 осіб.

Початок наркотизації переважно припадає на підлітковий вік, коли активно формуються соціальні установки, що визначають характер соціальної адаптації. У підлітків, які вживають наркотики, з незначних приводів виникають реакції психомоторного порушення з агресивністю до близьких, із погрозами покінчити життя самогубством, піти з дому. Звертає на себе увагу примхливість, егоцентризм, схильність до надлишкового фантазування, перевага низьких почуттів, демонстративність.

Помітною є тенденція до зростання організованої наркозлочинності. При цьому така злочинна діяльність набирає все більшого масштабу, зокрема, транснаціонального характеру. Типовими ознаками транснаціонального наркобізнесу є наявність транснаціональних злочинних угруповань, сформованих за національними, родинними, професійними чи іншими ознаками; єдина мета і програма дій; стійкий, постійний, планований, керівний характер злочинної

діяльності; корисливо-насильницька спрямованість злочинної діяльності та її зв'язок із тіньовою економікою; захоплення і закріплення для своєї діяльності регіональних просторів на території національних держав; контроль на певній території за окремим видом злочинної діяльності – наркобізнесом, нерідко – за додатковими видами діяльності (торгівля зброєю, переправлення через кордони незаконних мігрантів тощо); високий рівень організації та конспірації злочинної діяльності; організація системи власної безпеки; наявність системи нейтралізації форм соціального контролю; наявність значних сум грошових засобів і цінностей для власного відтворення і матеріальної підтримки членів злочинних угруповань; організація діяльності комерційних структур щодо легалізації злочинних доходів; «відмивання» злочинного капіталу через легальні форми комерційної і банківсько-кредитної діяльності; політизація злочинної діяльності; вихід за рамки національних кордонів і набуття масштабного міжрегіонального та міжнародного (транснаціонального) характеру злочинної діяльності [10, с. 9].

Доречно навести показники вчинення злочинів цієї групи у співучасті та у складі організованих груп чи злочинних організацій. За даними державної судової адміністрації, у 2013 році засуджено 232 особи за вчинення злочинів у сфері наркообігу у складі групи, у 2014 році – 540 осіб, у 2015 році – 293 особи, у 2016 році – 232 особи. У 2013 році засуджено 160 осіб за вчинення злочинів у сфері наркообігу у складі організованої групи; у 2014 році – 98 осіб за вчинення злочинів у складі організованої групи та 1 особу – у складі злочинної організації; у 2015 році – 46 осіб за вчинення злочинів у складі організованої групи, 5 осіб – у складі злочинної організації; у 2016 році – 32 особи за вчинення посягань в складі організованої групи.

Доречно зауважити, що сьогодні наркозлочинність тісно переплітається із тероризмом. Терористи все частіше вдаються до таких джерел фінансування, як виробництво і продаж наркотиків, через скорочення фінансових надходжень із боку традиційних держав-спонсорів тероризму. Деякі ісламські екстремісти розглядають наркобізнес як зброю проти Заходу і важливе джерело доходів для фінансування своєї діяльності [11, с. 197].

Щодо географії наркозлочинності варто відзначити, що лідером за кількістю вчинених злочинів є Дніпропетровська область. Протягом 2015–2016 років [12] кількість вчинених злочинів становить у Дніпропетровській області 2421 (–157 – різниця з попереднім 2015 роком); у м. Києві – 2409 (–121); у Донецькій області – 1893 (–122); у Запорізькій області – 1186 (–266); у Харківській області – 1123 (–373); у Київській області – 1110 (–239).

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти таких висновків. Наявність офіційних статистичних показників, які показують зменшення рівня наркозлочинності, не відображає фактичного стану вчинення злочинів цієї групи і засвідчує радше латентність відповідних посягань. Підтвер-

дженням цього слугує прийнята Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року від 28 серпня 2013 року. Найбільш поширеними посяганнями є злочини у сфері обігу наркотичних засобів, а саме незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів з метою збуту (ст. 307 КК) та без мети збуту (ст. 309 КК), а також посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК). При цьому найчастіше вчиняються незаконні діяння з наркотичними засобами, не пов'язані з метою збуту, відповідальність за що передбачено ст. 309 КК України. Такий показник свідчить про поширення наркоманії серед населення. Водночас уряди держав повинні зосереджувати свої зусилля на найбільш тяжких злочинах у сфері наркообігу, а не покращувати статистичні дані боротьби зі злочинністю за рахунок засудження наркозалежних осіб. Дедалі нагальнішою стає проблема декриміналізації не поєданого з метою збуту незаконного поводження з наркотичними засобами, психотропними речовинами чи прекурсорами.

Спостерігається стала динаміка вчинення інших злочинів проти здоров'я населення – використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, отруйних чи сильнотроїчих речовин або отруйних чи сильнотроїчих лікарських засобів (ст. 306 КК), та організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 317 КК). Водночас відсутність офіційної статистики щодо вчинення контрабанди наркотичних засобів (ст. 305 КК) є показником латентності, яка може бути зумовлена, з-поміж іншого, збройним конфліктом на сході України та анексією Криму. Зло-

чинність у сфері незаконного наркообігу належить до молодіжної злочинності. Така тенденція продовжується і надалі. Зростає кількість вчинених злочинів повнолітніми та за участю неповнолітніх. Збільшується кількість злочинів, вчинених молодими особами, які здобувають вищу та професійно-технічну освіту, а також вчинених у стані алкогольного та наркотичного сп'яніння. Простежується зміцнення організованого, транснаціонального характеру наркозлочинності, зв'язок із терористичною діяльністю. Загалом варто відзначити, що у Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року серед основних причин поширення наркозлочинності та наркоманії в Україні названо збільшення обсягів нелегального виробництва наркотиків та їх контрабанди; об'єднання наркобізнесу, корупції, тероризму та інших форм організованої злочинності; відсутність в Україні єдиної системи моніторингу ситуації у сфері незаконного обігу наркотиків. Проведений огляд сучасного стану наркозлочинності в Україні показав, що станом на 2017 рік зазначені причини, що зумовлюють цей вид злочинності, не усунуто. Щоправда, позитивним кроком на шляху до вирішення зазначеної проблеми стала ліквідація Урядом України у грудні 2016 року Департаменту протидії наркозлочинності як міжрегіонального територіального органу Нацполіції. Натомість здійснення повноважень відповідного департаменту покладено на структурні підрозділи, створені в апараті центрального органу управління Нацполіції та її територіальних органах. Таке рішення покликане сприяти більш ефективному запобіганню наркозлочинності в Україні через створення єдиної системи моніторингу ситуації за незаконним обігом наркотиків, забезпечення більш злагодженого та оперативного вирішення завдань у сфері протидії наркозлочинності тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Даньшин И.Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: Учеб пособие. – К.: УМК ВО, 1988. – 88 с.
2. Статистична інформація за 2013 – липень 2017 роки про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // офіційний веб-портал «Генеральна прокуратура України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>
3. Букресв О.І. Рівень, структура та динаміка злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – № 1 – С. 332–337.
4. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.08.2013 № 735-р // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Копотун І.М. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів в Україні та зарубіжних країнах / І.М. Копотун // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. пр./ редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.), М.В. Афанасьєва (заст. голов. ред.), Ю.П. Алєнін [та ін.]; відп. за вип. М.В. Афанасьєва, МОН України, НУ ОЮА.– Одеса: Юрид. л-ра, 2014.–Т. 15. – С. 74–80.
6. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваіте, 2014. – 944 с.
7. Судова статистика. Звітність про склад засуджених за 2013–2016 роки // Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/lkflghkjlh
8. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – М.: Юрист, 1995. – 511 с.
9. Противодействие незаконному обороту наркотических средств и психотропных веществ. Учебное пособие. / Под ред. А.Н. Сергеева. – М.: ГУБНОН СКМ МВД России, Московский университет МВД России, Изд-во «Щит-М», 2001. – С. 291.
10. Расьок Е.В. Криминологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Е.В. Расьок; Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 21 с.
11. Якимова С.В. Детермінація злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 782. – С. 193–198.
12. В Україні наркозлочинів стало більше, з використанням зброї – менше (ІНФОГРАФІКА) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/73134>.